

Provinsens ældste museum

Den antikvariske samling i Ribe.

Af K. H. Rosenstand.

I år kan Danmarks ældste provinsmuseum, Ribes kulturhistoriske museum, eller som museets gamle navn er, »Ribe antikvariske samling«, se tilbage på 100 år.

Det var i den nationale rejsnings tid efter treårskrigen, at vort oldnordiske museum (Nationalmuseet) i sin egentlige form skabtes i København, idet Chr. Thomsen i 1853 flyttede samlingerne til Prinsens palæ. Det var ham, der gjorde sig europæisk berømt ved at inddele den forhistoriske tid i stenalder, broncealder og jernalder.

Også i det stille Ribe var det lignende nationale strømninger, der to år senere, i 1855, gav stødet til oprettelse af provinsens første museum, Den antikvariske samling.

Stifteren var Ribes betydelige historiker overlærer ved Ribe katedralskole, *J. Kinch*, hvis Ribe bys historie og beskrivelse skabte ham ry langt ind i faghistorikernes kred. Kinch var formand for den i Ribe oprettede »Danske forening«, der vedligeholdt det nystiftede museum. Den støttede museet med

sine beskedne pengemidler og sørgede for dets forøgelse, indtil det blev selvejende institution under nationalmuseets tilsyn.

»Den antikvariske samling« måtte gennem en lang årrække friste tilværelsen i lidet egnede lokaler, først på katedralskolen og derefter i et fugtigt rum i klosteret, og pladsmangelen var allerede den gang føleligt. I 1866 var samlingen under Kinchs flittige og dygtige ledelse nået op på 357 bogførte numre, i dag nærmer tallet sig de 9.000, nok til at fylde to huse i stedet for det ene, man råder over. Da Kinch døde i 1888 var tallet 500. Kinch fortæller selv, at man var nationalmuseet og private givere tak skyldig for museets bedste numre, men næsten enhver gravning i byen bragte gamle sager for dagen, navnlig fra middelalderen og fra det 16. og 17. århundrede. Allerede på dette tidspunkt var stenalderen stærkt repræsenteret i museet. Foruden stensager forefandt i museet enkelte perler, dels af rav, dels af en brændt masse. Fra bronzealderen fandtes 40 genstande, fra den før kristelige jernalder, dels askeurner, dels jernsager. Fra den kristelige middelalder noget mere, bl. a. en hostieæske af forgyldt messing med en latinsk indskrift. Æsken ses den dag i dag i samlingen.

Fra tiden mellem reformationen og enevoldsmagtens indførelse findes bl. a. et par udskårne skabe, et egetræsbord, fadkranse m. m.

Af sager fra nyere tid nævner Kinch i 1866 en pragtfuld glaspokal med indslebne billeder, foræret til rektor Chr. Falster af søhelten, gehejmeråd Gabel.

Samlingen var den gang tilgængelig for publikum 2 gange om året, men iøvrigt til enhver tid for folk, der henvendte sig til Kinch.

Kinch var museets egentlige stifter, men efter ham blev stiftsfysikus Kjær formand for en tid. Kjær var en elsket læge, veteran fra treårskrigen. Han døde som konferensråd og Ribe bys første æresborger.

Men gennem et halvt århundrede omtrent var samlingens utrættelige formand og leder byarkivar C. N. Termansen, den eminente samler og ordner, det beskedne og uegennyttige menneske med den store kærlighed til Ribes historiske minder. Ham skyldtes det især, at Antikvarisk samling voksede og groede.

Når som helst spaden stikkes i Ribes jord, dukker historiske minder frem af undergrunden. Så var Termansen altid på færde med sin historiske viden. Han undersøgte selv og satte sig i forbindelse med Nationalmuseet, eller han skrev i aviserne eller gav andre interesserede del i sin store viden. Termansen blev med rette Ribe bys anden æresborger.

Men stadig måtte det voksende museum lide under pladsmangel.

Da Ribe stiftsmuseum imidlertid i 1891 erhvervede den smukke af fabrikant Giørtz i 1864 opførte ejendom ved åen, fik Antikvarisk samling for en årrække bedre, men beskedne lokaler i stiftsmuseets kælderetage, hvor Termansen skiftevis med den gamle klassiske filolog adjunkt *Lassen* på de søndage, hvor samlingen den gang var åben, forklarede publikum sagerne. Forholdene var dog her nærmest som et magasin at betragte.

I 1919 bedredes forholdene imidlertid, da Antikvarisk samling købte ejendommens tidligere domestikbolig, der indtil da havde været privatskole. Man fik her rigeligere plads til at udstille,

men forholdene var endnu langt fra tilfredsstillende.

Endelig dæmrede det, da man i 1934 kunne rykke ind i sine egne lokaler i det nyere husekompleks »Hans Tavsens hus«, en detaille af det gamle Ribes første evangeliske bispegård.

Den ydre årsag til denne heldige løsning af pladsspørgsmålet var den, at en husrække i Skolegade af trafikale hensyn skulle nedrives, dermed også det gamle bindingsværkshus, der havde hørt til den store bispegård, der i sin tid havde strakt sig fra torvet og helt ud til Sønderportsgade.

Det var først cand. mag. Balslev og dr. theol. Laurids Koch, der slog til lyd for at bevare det gamle hus (det skete på den måde, at det blev nedrevet og genopført med »en kvart omdrejning«, så det fik facaden vendt mod torvet overfor domkirken). Senere fulgte andre gode mænd landet over de første, og der blev nedsat en komité i Ribe, bestående af daværende borgmester H. Kaalhaug, biskop S. M. Westergaard, daværende stiftsprovst Scharling, Rektor Willumsen, redaktør C. Willemoes (senere Ribe bys tredje æresborger), samt Antikvarisk samlings daværende bestyrelse: byarkivar Termansen, landsretssagfører Pontoppidan, lektor Jørgensen, læge Svith og seminarieforsandt Haar. Komitéen fik løst spørgsmålet med heldig hånd.

Fra stifteren af »den gamle landsby« på Hjerlhede, direktør H. P. Hjerl Hansen, modtog man en gave på 12.500 kr., den gamle museumsbygning indbragte ved salg en halv snes tusinde kr. Ny Carlsbergfondet, adskillige dagblade, en indsamling ved Laurids Koch og fra Ripenser-Samfundet og adskillige andre privatpersoner kom der penge,

så sagen blev sikret. I alt kom huset til at stå museet i 27.771 kr., men sagen var løst.

Bag det hele stod Nationalmuseet, repræsenteret af Ribes utrættelige ven, museumsinspektør *Hugo Matthiessen*, den fine kender af Ribes historie og topografi. Det var ham, der ved gravninger i grunden efter det gamle hus' nedrivning fandt betydelige rester af middelalderligt murværk og den kælder fra denne tid, der nu delvis findes under det genopførte hus' stuer og som den dag i dag er tilgængeligt i forbindelse med det gamle hus' andre lokaliteter.

Endvidere slog Hugo Matthiessen fast, at bindingsværket i »Hans Tavsens hus« var af en gammel type, der nu kun findes få steder i Danmark og ingen andre Steder i Ribe.

Det blev nu afdøde arkitekt Axel Hansen, der genopførte det gamle hus.

Museumsinspektør *Chr. Axel Jensen*, der med heldig hånd senere foretog undersøgelserne af Ribarhus slotsbanke og de store udgravninger under Krigen, foretog den første ordning af museets historiske samlinger fra middelalder gennem renæssance op til Frederik den Sjettes tid. Til opstillingen af de forhistoriske samlinger gav dr. *Therkel Mathisen* anvisninger, og ordningen forestodes af daværende stud. mag. *Skovmand*.

Grundlovsdag 1934 fandt indvielsen af det ny-erhvervede hus sted under festlige former, ved hvilken lejlighed medlem af bestyrelsen seminarieforstander *Helge Haar* på udmærket måde gjorde rede for samlingens historie.

Nu havde samlingen eget hjem og hus med 6 små værelser i to etager, hvor de besøgende ligesom stiger frem gennem historiens aldre.

I den middelalderlige kælder findes bl. a. forskellige sten fra kirker og bygninger, supplerende friluftsudstillingen af gravsten og døbefonte m. m.

I stueetagen rummes samlinger fra forhistorisk tid. Her findes bl. a. fund fra Kolding fjord fra den ældre stenalder, et andet værelse rummer genstande fra den yngre stenalder, bl. a. fra den vestjydske enkeltgravskultur. I denne etage ser man smukke stenting m. m. skænket af gdr. Pilegaard Baungaard i Lintrup sogn, stammende fra egnen, samt ting skænket i sin tid af møller N. A. Jensen fra Fæsted.

I stueetagens sidste værelse findes bl. a. nogle smukke broncesværd og i jernalderssamlingen et unikum, en lille urne med hagekors. Iøvrigt er museets urnesamling meget betydelig.

Første sals værelser og trappegang er helliget den historiske tid. Her findes bl. a. interessante jordfund, de nyeste fra udgravningerne af Riberhus slotsbanke, og adskillige billeder og rester af bindingsværk fra nedrevne Ribe-huse. Her er smukt gammelt kirkeinventar og heriblandt de gamle døre fra domkapitel-huset ved domkirken. De havnede efter en mærkelig skæbne i Hans Tavsens hus og blev ved et rent tilfælde reddet fra undergang.

I den historiske afdeling findes også adskillige gamle laugsgenstande, porcelæn og fajance samt skønne udskårne skabe, præget af Ribe-håndværkeres og billedskærerens skole. I sølvsamlingen rummes to pragtfulde sølvdrikkekrus, udført af henholdsvis Ribemestrene Jens Andersen Klyn 1670—1700 og Kiøholdt 1716 samt thedåse udført af Ribemesteren Bötticher 1749 og strøsukkerbøsse af samme fra 1748.

Museet ejer to gode standure udført af Ribemesteren H. Hansen, begge fra 1700-tallet.

Som et interessant kuriosum findes her nogle tommelskruer, som man i »heksenens« tid og langt senere brugte til at fremkalde »tilståelser«, et uhyggeligt minde. I samme samling findes en interes-



Hans Tavsens Hus.

sant kakkelovn, formentlig et unikum, fra tiden omkring 1825 stammende fra den gamle bispegård. På en firkantet sokkel står en kvindeskikkelse forestillende frugtbarhedens gudinde iført klassisk gevant. I hånden bærer den 2,2 m høje figur et overflødighedshorn. Når der fyres i ovnen stiger varmen op igennem den hule figur. Et morsomt stykke er også en udskåren form af birketræ. Træpladen har en række fordybede felter med forskellige figurer forestillende kvinder, mænd, stjerner, frugter, svane, stork, hare, kronhjort, skibe og kirker deriblandt Ribe Domkirke. Stykket er formentlig brugt som form for fremstilling af sukkergodt og er fundet på

Ribe Nørreremark i stråtaget på et nedbrudt hus ved Trojels Knæ.

Ved Trojels Knæ var det forøvrigt, at man omkring 1906 opløjede det såkaldte Ansgarbæger stammende fra vikingetiden. Det er omtrent samtidig med Ansgar, fra den første halvdel af det 9. århundrede. Stykket hører nu til nationalmuseets værdifuldeste kostbarheder. Det lille bæger er af sølv og nu i nøjagtig kopi i originalens størrelse Ribes fineste turistvare.

Blandt samlingens interessante jordfund bør nævnes en lille flaske, som i den katolske tid har været brugt af præsterne til den sidste olie. Den stammer som den ovenfor omtalte oblatæske fra en gård i Farup ved Ribe.

Samlingen rummer også en del stykker af Marburger terracotta, glasserede barselpotter o. l.

Blandt jordfundene fra udgravningerne af Ribarhus slotsbanke kan bl. a. nævnes en tinkande fra Chr. den Fjerdes tid, fundet i voldgraven, samt et meget interessant fund: skår af et emaillet drikkeglas fra omkring 1275 tilvirket i en af Syriens kystbyer.

Efter *Termansens* død i 1939 var seminarieforsøger *Haar* museets formand til 1947 og derefter dommer *Niels Bruun* til 1950. Den nuværende formand er kontorchef *P. Lerche Thomsen*, Ribe stiftsamt. Den øvrige bestyrelse består af læge N. Svith, adjunkt Schmidt, journalist K. H. Rosenstand og malermester Chr. Brogaard.

Det fortjener at anføres, at der i Termansens tid fandt en betydelig udgravning sted af Sct. Clemens kirketomt i den nuværende Sct. Laurentiigade. Der afdækkedes ikke ubetydelige rester af den gamle anelige tufstenskirke, bl. a. af koret.

Alt blev omhyggeligt undersøgt, opmålt, fotograferet og tegnet, men man måtte desværre opgive tanken om synlig bevarelse. Nu ligger der en villa på en del af tomten.

Også i de senere år har gravninger rundt i byen fremdraget mindre fund af interesse, og man har alarmeret nationalmuseet, selv om arbejderne ofte er foregået i et tempo, der umuliggør nærmere undersøgelse. På museets initiativ er der også gennem årene foretaget udgravninger af gravhøje og forskellige andre gravformer.

Hugo Matthiessen har dog undersøgt, fotograferet og opmålt adskillige fund af murrester, brønde, pæleværk og lignende.

Professor Glob har foretaget undersøgelser sigtende på afdækning af de forskellige kulturlag i byen, og disse forundersøgelser førte i år til påbegyndelse af gravninger ved museumsinspektør Stiesdal i en tomt fra forrige krig, interessante undersøgelser, der vil blive fortsat til efteråret. Disse gravninger følges af Den antikvariske samling med interesse og agtpågivenhed. Indenfor mulighedernes grænse er også undersøgelser af et voldsted (»Riber Ulfs borg« på Østermade).

Også gravninger i omegnen følges med interesse, og museet får herfra af og til værdifulde forøgelser. Det kan bl. a. nævnes de i 1951 i Hillerup opgravede urner fra bronze- og jernalder.

Den antikvariske samling i Ribe er som nævnt selvejende institution under nationalmuseets tilsyn, og man har haft megen glæde af samarbejdet med nationalmuseets folk, der gæster museet og yder god hjælp ved omplaceringer o. s. v.

Men pladsforholdene er stadig knebne, så man en skønne dag må håbe på en nyordning af sam-

lingerne. Forskellige planer har været fremme, men de hindres af den økonomiske side af sagen.

Ved århundred milepælen, vil man ikke alene se tilbage, men også gerne fremad til bedre forhold for det gamle museum, nyt initiativ og ny interesse for de minder om svundne tider, der har hjem i »Hans Tavsens hus«.



Kilder: Antikvarisk samlings arkiv, J. Kinch i »Samlinger til jydsk historie og topografi« bind 1 1866, Helge Haar: foredrag ved indvielsen af »Hans Tavsens hus«, Chr. Axel Jensen: »Riberhus slotsbanke«, Ripenser Bladet samt noter og artikler i dagspressen. H. P. Hansen i »Sprog og Kultur«, 1. hæfte 1—79.